

kleedpartijen op de laatste augustusdag.⁹⁰⁾

Degenen die nog wel brood zagen in het koninginnefeest sloten zich in 1920 aan bij het kersverse, door vrijzinnigen gedomineerde Comité ter Behartiging van Nationale Belangen, dat de festiviteiten overnam. Volksvermaken rekte haar bestaan tot 1931 als ondersteuner van nieuwe pedagogische organisaties om te 'trachten de rijpere jeugd van de straat te houden, te ontwikkelen'.⁹¹⁾

Conclusie

Om een zinvol onderscheid te maken tussen de begrippen beschavingsoffensief en beschavingsstreven heb ik in de inleiding twee factoren gedefinieerd: het maatschappelijke draagvlak voor beschavingsinitiatieven en de vraag of de doelgroep daarvan werd gezocht in eigen kring of daarbuiten.

Wat dat laatste punt betreft, levert de Rotterdamse werkelijkheid een diffuus beeld op. In de beginjaren was bij Volksvermaken vooral 'de arbeider' of 'het volk' in beeld; rond 1890 verschoof de aandacht naar de eigen leden. In de twintigste eeuw probeerde het bestuur door middel van Oranjefeesten voor beide groepen iets te betekenen. Het aanvankelijke beschavingsoffensief veranderde dus betrekkelijk snel in een beschavingsstreven; later bediende de vereniging zich van beide elementen.

Toch blijft de combinatie van de naam *Volksvermaken* en het opereren als deftige ledensociëteit vanaf 1890 merkwaardig. Voor hun eigen vermaak konden de leden gezien hun achtergrond gemakkelijk elders terecht, waar zij niet met het enigszins verdachte etiket 'volks' werden opgescheept. Toch trok dit hen kennelijk aan. De verklaring hiervan kan gezocht worden in het semi-openbare karakter van de vereniging, wat zijn neerslag vond in de uitgebreide verslaggeving van de kunstavonden in de plaatselijke pers, het *Rotterdamsch Nieuwsblad* voorop.

Wildenbeest, die in dit verband spreekt van '*publieke* voorstellingen van de eigen voortreffelijkheid', stelt dat de doelstelling hiervan was 'zich te distantieren van onderliggende groepen maar ook van concurrerende elites'.⁹²⁾ Dat was echter slechts één kant van de medaille. Door zich te distantieren, hoopte men tevens ongestoord het goede voorbeeld te kunnen geven, waarvan 'het volk' via de krant op de hoogte werd gesteld.⁹³⁾ Het *Rotterdamsch Nieuwsblad* deed daar graag aan mee. Illustratief zijn in dit verband de zinnen waarmee het verslag van een kunstavond in 1888 werd geopend: 'De Vereeniging tot Veredeling van Volksvermaken. Welk een